

Ploeteren op de plantages

Indiase contractarbeiders in Suriname

In een periode van 43 jaar (1873-1916) zijn 34.000 Indiase contractarbeiders van India naar Suriname verscheept. Het werken in deze Nederlandse kolonie bood hun een kans op een beter leven, maar het was ook een leven met veel ontberingen. Tot op de dag van vandaag dragen duizenden nakomelingen de verhalen met zich mee, maar helaas voelt het voor velen van hen als een gat in het Nederlandse collectieve geheugen.

Gijs Korenblik is docent geschiedenis en maatschappijleer op het Isendoorn College in Warnsveld en voorzitter van de vmbo-commissie van de VGN.

Hindostaanse familie voor een huis in Nieuw-Nickerie, Suriname, 1947. Foto: Willem van de Poll, Nationaal Archief.

Op 1 juli 1863 werd de slavernij in Suriname afgeschaft. In de tien jaar daarna was er het zogeheten 'staatstoezicht'. In deze jaren moesten vrijgemaakte slaven, tegen betaling, verplicht op de plantages blijven werken. De koloniale overheid en de planters waren echter niet tevreden over de bereidheid tot werken en de arbeidsprestaties van de vrijverklaarden. Met als gevolg dat er op de honderden plantages een behoefte bleef bestaan aan arbeidskrachten. Om deze behoefte te vervullen, sloot de Nederlandse overheid in 1870 een overeenkomst met Groot-Brittannië. Dit 'immigratietraktaat', ook wel het

'koelietraktaat' genoemd, bestond uit 27 artikelen. Hierin werden onder andere de rechten en plichten van Indiase contractarbeiders en de plantage-eigenaren als hun werkgevers geregeld. Ook werden er afspraken gemaakt tussen de Nederlandse koloniale overheid en de planters. De plantage-eigenaren huurden de arbeiders in en de Nederlandse koloniale overheid moest huisvesting en gezondheidszorg garanderen. Na drie jaar onderhandelen met de Britse regering over de voorwaarden en een ingewikkeld rekruterings-systeem meerde op 5 juni 1873 het eerste schip, de Lalla Rookh, aan bij Fort Nieuw-Amsterdam.

Arbeiderswoningen op de plantage Geyersvliet in Paramaribo, ca. 1920. Foto: Augusta Curiel. Collectie: Koninklijke Verzamelingen.

Het koeliedepot

De zeereis van India naar Suriname per zeilschip duurde zo'n drie maanden. Met de komst van stoomschepen werd de reistijd verkort tot een maand. Na de lange reis konden de schepen op twee plaatsen in Suriname aanmeren. Bij Fort Nieuw-Amsterdam, dat ligt op de plek waar de Commewijne in de Surinamerivier uitmondt, of in de haven van Paramaribo aan de Surinamerivier. Bij aankomst konden de passagiers niet gelijk ontschepen, dit gebeurde meestal een dag later. Eerst vonden er medische keuringen en inspecties plaats. Wanneer die gedaan waren, konden de contractarbeiders aan land en werden ze naar het immigratiedepot gebracht. Dit heette in de volksmond ook wel het 'koeliedepot'. Onder de contractarbeiders waren grote onderlinge verschillen in kaste en geloof. Het woord koelie werd een verzamelterm voor alle Indiase contractarbeiders en had een negatieve connotatie. Het woord betekent 'sjouwer' of 'arbeider'. Het depot lag aan de Waterstraat in Paramaribo en grensde aan de linkeroever van de Surinamerivier. De arbeiders waren hier gehuisvest in barakken. Tot en met 1916 werden ze geregistreerd door middel van een registratienummer met een letter die in alfabetische volgorde correspondeerde met het schip van aankomst. Na 1916 werd er gebruikgemaakt van familienamen, omdat de registratienummers minder bruikbaar waren geworden.¹

Het plantageleven

Na een paar dagen observatie en verblijf in het depot werden de contractarbeiders toebedeeld aan de plantages en opgehaald door de planter. De meeste plantages lagen nabij de Commewijnerivier en men ging er per boot naartoe. De reis kon uren tot dagen duren. De plantages bestonden vaak uit grote stukken landbouwgrond met een villa waar de planter met zijn gezin leefde. Daarnaast waren er huizen voor het plantagepersoneel, grote schuren voor opslag, suikerraffinaderijen (of andere vormen van industrie) en barakken voor de arbeiders. De arbeiders werden voornamelijk

tewerkgesteld op de suikerplantages, aangezien dit een belangrijk exportproduct was voor Suriname. Er werden ook cacao, koffie, bakbananen en andere landbouwproducten verbouwd. Op de suikerrietplantages werd van de stroperige melasse, een restproduct van suikerriet, rum gestookt. De plantage was een mengmoes van allerlei groepen mensen, en werk en aanzien werden bepaald door je afkomst en geslacht. De plantagedirecteur en assistent-manager waren meestal wit of van gemengde afkomst en waren vaak patriarchale figuren. Direct onder hen stond een personeelsgroep bestaande uit bijvoorbeeld accountants, ingenieurs, medici en griffiers.

'De plantage was een mengmoes van allerlei groepen mensen, en werk en aanzien werden bepaald door je afkomst en geslacht'

Deze groep bestond ook alleen uit mannen en waren voornamelijk Europees, maar er waren ook Hindostanen, Javanen, Afro-Surinamers en Chinezen die deze functies bekleedden. Elke plantage had een opzichter, die erop toezag dat alles ordelijk verliep. Hij was de schakel tussen de arbeiders en het plantagepersoneel. Daarnaast had elke werkploeg van contractarbeiders een directe leidinggevende, de hoofdman. Dat was meestal een Hindostaan, maar soms ook een creool. De Indiase contractarbeiders wilden doorgaans geen directe leiding van een creool ontvangen, aangezien die vaak op de hand van de opzichters waren.

Gescheiden wijken

De arbeiders leefden gescheiden van elkaar in eigen wijken. Zo was er een Chinese wijk, een Afro-Surinaamse en een 'koeliewijk' (de wijk Combé in Paramaribo). In het begin van de immigratie bestonden de woningen meestal uit opgekalefaterde slavenhutten. Later werden de

¹ Choennie, C. (2021). *Geschiedenis van de Hindostanen 1873-2015*, 299-300.

Groepsfoto van de kinderen van Brits-Indische contractarbeiders in een school op de plantage Mariënborg, gemaakt tussen 1895 en 1898. Foto: Théodore van Lelyveld. Collectie: Rijksmuseum Amsterdam.

arbeiders gehuisvest in woningen die onderdeel waren van de zogeheten 'koelielines'. Dat waren aaneengeschakelde woningen, meestal met een veranda. Er waren gezamenlijke keukens, maar later hadden de woningen een eigen kookraam. Dat is een uitspringend raam waarin werd gekookt, bijvoorbeeld op een houtskoolpot. Ook waren er gezamenlijke latrines.² Daarnaast hadden de contractarbeiders een eigen kostgrondje (duizend vierkante meter) ter beschikking om in hun eigen levensonderhoud te kunnen voorzien. Bovendien was het toegestaan om verbouwde producten te verkopen. Zo hebben velen geld gespaard om na hun contractperiode een eigen bestaan op te bouwen in Suriname of om spaargeld mee te nemen naar India. Als ze tenminste gezond bleven, want dat was niet makkelijk.

'De scholen hadden als doel om de kinderen om te vormen van immigranten tot permanente bewoners van de kolonie'

De immigrantenwoningen werden door de planter vaak verwaarloosd. Hierdoor verminderde de lichamelijke conditie van de arbeiders. Een andere oorzaak voor gezondheidsproblemen was dat de arbeiders gewend waren om hun behoeften buiten in het veld te doen. Hierbij droegen ze vaak geen schoenen, omdat velen dit niet konden betalen. Daardoor waren zij vatbaarder voor ziekten, zoals mijnwormziekte (anchylostoma) en dysenterie. Mijnwormziekte was de meeste verspreide ziekte; meer dan negentig procent van zowel de Javaanse als de Indiase contractarbeiders waren hiermee geïnfecteerd, met als gevolg dat de arbeidsprestaties afnamen.³ Op het plantageterrein was ook een ziekenzaal en de planter was verantwoordelijk voor het welzijn van zijn arbeiders. Daarbij waren er tijdens de jaren 1890-1906 in Paramaribo en op een paar plantages scholen voor kinderen in de leeftijd van zeven tot twaalf jaar. Rond het jaar 1900 werden

in totaal 155 Hindostaanse kinderen onderwezen. Op deze scholen kregen ze les in hun eigen taal van Hindostaanse leraren. De scholen hadden als doel om de kinderen om te vormen van immigranten tot permanente bewoners van de kolonie. De koloniale overheid maakte al in 1906 een einde aan dit project, omdat ze bang waren dat deze scholen de assimilatie van Brits-Indiërs in Suriname juist zou tegenwerken.⁴

Suikerriet

De contractarbeiders verdienden gemiddeld tussen veertig tot zestig cent per dag en ze werkten gemiddeld 220 dagen per jaar. De arbeiders hadden veertig dagen per jaar vrij, waarvan 32 dagen voor religieuze feestdagen van hindoes en zestien feestdagen voor moslims. Het soort werk verschilde per (oogst)seizoen en de arbeiders hadden geen inspraak in de verdeling van de werkzaamheden. De contractarbeiders werden meestal ingedeeld in werkploegen, zoals voor gras snijden of het vervoer van producten. Vrouwen kregen lichtere taken, zoals het wieden van onkruid. De arbeidsomstandigheden waren vooral op de suikerplantages het zwaarst. Men werkte daar van zeven uur 's ochtends tot drie uur 's middags vrijwel ononderbroken in de felle zon en soms in de stromende regen. In de fabriek had je daar geen last van, maar de werktijden in de fabriek waren wel langer. Een arbeider moest daar namelijk tien uur per dag werken.

Over de ervaringen van het verbouwen van suikerriet op een suikerplantage schreef ooggetuige en contractarbeiderskind Jackpertab Bhola het volgende: 'Mijn ouders waren vaak wanhopig over het veldwerk, het kappen van riet en het sjouwen van het riet naar de lorries. De scherpe rietstengels lieten vaak scheurwonden achter op de armen en benen.'

Poenale sanctie

In het arbeidscontract was een strafrechtelijke clausule opgenomen, de poenale sanctie. Deze clausule betekende dat een arbeider strafbaar was als hij of zij contractbreuk pleegde, zoals

² Choennie (2021), 101.

³ Gowricharn, R. (2020). *Miskend Verleden: Hindostaanse boeren in Suriname 1880-1980*, 74.

⁴ Fokken, M. (2018). *Beyond Being Koelies and Kantráki: Constructing Hindostani identities in Suriname in the era of indenture 1873-1921*, 168-169.

werkverzuim, luiheid of zelfs als de woning niet goed schoon was. Een plantage-eigenaar kon in dat geval disciplinaire maatregelen treffen zoals gevangenisstraf (in de staatsgevangenis, soms in eenzame opsluiting), ingehouden loon, gedwongen tewerkstelling, dertig zweepslagen of dagenlange sluiting in kromboeien. Bij kromboeien worden de polsen achter de knieën aan elkaar geketend, wat vaak leidde tot pijnlijke zweren. Een andere straf was het kappen van 'branti maka', een struik met scherpe doornen, waarvan een contractarbeider stevast terugkwam met bebloede armen en benen. Het was soms zo erg dat een gestrafte arbeider de dag erop niet verder kon werken en dan opnieuw gestraft werd.⁵

De behandeling van arbeiders was een punt van voortdurende bron van conflict. Er was bijvoorbeeld regelmatig onenigheid over (de uitvoering) van de werktaken, de betaling op de plantages, verkrachting van contractarbeidsters en de fysieke straffen. De arbeiders zaten vaak in een hopeloze positie, omdat de planters het hun onmogelijk maakten om hun leed buiten de plantage kenbaar te maken. De arbeiders konden door een pasjessysteem niet zomaar van de plantage af. De voormalige contractarbeidster Kokila Sarbar, die in 1913 op plantage Pepernoot werkte, vertelde in 1988 over haar ervaringen omtrent het verkrijgen van een verlofpas: 'Beklagen bij de instanties was erg moeilijk, omdat je op werkdagen zelden een pas kreeg om de plantage te verlaten. Het was zelfs moeilijk om een vrije pas te krijgen om zieke familieleden te bezoeken. Vaak was het niet mogelijk om overleden familieleden een laatste eer te bewijzen.' Het uitbetalen van de lonen was bijvoorbeeld vaak een onderwerp dat voor veel wrijving tussen de arbeiders en de planter zorgde. Uit verscheidene rapporten van de Britse consuls, agenten-generaal en districtscommissarissen blijkt dat veel plantagebazen hun verplichtingen maar mondjesmaat nakwamen. Hierdoor ontstonden er situaties waarbij contractarbeiders moesten leven van afval, bladeren, onkruid, klein fruit of zelfs diefstal. Ook werd het levensonderhoud gedurende jaren voor de arbeiders steeds duurder. Het werkverzuim van de contractarbeiders werd steeds erger en deze vorm van 'luiheid' werd ook nog eens afgestraft.⁶

In verzet

Contractarbeiders kwamen vaak in verzet tegen het plantageregime. Dat varieerde van kleine daden (zoals langzaam werken) tot grote stakingen en zelfs opstanden. Op de suikerplantages in het district Commewijne zijn bijvoorbeeld veertig opstanden geweest, met als bloedigste hoogtepunt de grote opstand in 1902 op de suikerplantage Mariënborg. Deze mondde uit in de moord op de Schotse plantagedirecteur James Mavor en de dood van 24 contractarbeiders. Over deze opstand

schreef ooggetuige Jackpertab Bhola het volgende: 'Op de Surinaamse rivier zag ik boten bemand met soldaten die vanuit de stad kwamen. Ik snelde naar huis en vernam van mijn ouders dat de directeur Mewa (Mavor) van Mariënborg was dood gekapt en dat de soldaten een eind gingen maken aan de opstand.'

Ondanks de zware werkomstandigheden en de hevige straffen, lag het percentage van desertie onder de Hindostaanse contractarbeiders relatief laag. In de periode van de contracttijd was namelijk maar 1,2 procent van de 34.000 contractarbeiders weggelopen van de plantage. Elke desertie was een financieel verlies voor de planter en die deed er dus alles aan om dit te voorkomen. Zo werden de plantages streng bewaakt en bij ontsnappingen werden er premiejagers ingehuurd. Daarnaast kreeg een deserteur aanzienlijke straffen (zoals gevangenisstraf en het inhalen van de gemiste werkuren) en verloor hij zijn recht op vrije terugkeer naar zijn geboorteland.⁷

Einde contract

Een contractarbeider tekende bij de werving een contract voor vijf jaar en had daarbij recht op een vrije terugkeer naar India. Na deze vijf jaar had een arbeider een aantal keuzes. Allereerst kon een hij het contract voor vijf jaar verlengen. Dan ontving hij een premie van honderd gulden. Ongeveer een derde van de contractarbeiders koos hiervoor. Ten tweede kon een arbeider gebruikmaken van het recht om terug naar India te gaan, dit deed een kwart van de arbeiders. Zij hadden hier verschillende redenen voor, zoals de onvrede over hun behandeling op de plantages, heimwee naar familie en vrienden of bijvoorbeeld het vrouwentekort op de plantages. Tot slot kon een uitgediende arbeider vanaf 1895 een stuk land vrij van grondhuur voor zes jaar op een gouvernementsplaats krijgen. Deze vestigingsplaatsen waren verlaten plantages (voornamelijk cacao en koffie) die door de koloniale overheid werden opgekocht. Ook veel planters stelden delen van hun ►

- 5 Choennie (2021), 104-105.
- 6 Gowricharn (2020), 71-81.
- 7 Choennie (2021), 105-106.

Hindostaanse contractarbeiders in het immigratiedepot, 1903-1910. Foto: Hendrik Doijer. Collectie: Rijksmuseum Amsterdam.

land beschikbaar om zo hun voormalige arbeiders te behouden en om de kosten van de plantage te drukken. Vervolgens werd de grond verkaveld in rechtlijnige percelen van ongeveer een tot twee hectare. Deze gronden boden een bestaan voor drie dagen in de week en de andere dagen moesten de gezinsleden elders een inkomen vergaren. Na twee jaar verkreeg men de eigendomsrechten op het perceel.

Om in aanmerking te komen voor een perceel moesten gegadigden een bewijs van goed gedrag vertonen. Tevens moesten ze een verzoek indienen bij de gouverneur. Wanneer alles in kannen en kruiken was, werd een kleine lening versterkt en was er op termijn ook de mogelijkheid tot uitbreiding van het areaal. Maar de vergunning kon ook worden ingetrokken, bijvoorbeeld als het perceel voor andere doeleinden werd gebruikt. Verder ontvingen de uitgediende arbeiders honderd gulden (de waarde van de terugreis naar

India) als zij zich permanent wilde vestigen. Van deze regeling hebben vele voormalige arbeiders gebruikgemaakt. In 1895 waren er bijvoorbeeld 584 Brits-Indiërs huurders en dit aantal was in 1913 gestegen tot 5.093. Ook voor de overheid was dit een win-winsituatie, omdat Suriname hierdoor meer inwoners kreeg, met als gevolg een groter reservoir van arbeiders. Bovendien kon het werken op de percelen als leerschool dienen voor toekomstig plantage-arbeiders. In de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* (1917) lezen we: 'Zij ontbossen, zo nodig, zelf hun eigen grond en bouwen er een eenvoudige woning op. Een minder omslachtige en goedkopere vorm van kolonisatie is niet denkbaar. Hoe spoediger de immigrant zich op eigen grond neerzet, hoe beter'.⁸

Gandhi

In het begin van de twintigste eeuw groeide de kritiek vanuit de Indiase nationalisten, onder leiding van Mahatma Gandhi, op de contractarbeid. Het exporteren van Indiase arbeid was in hun ogen een schandvlek. De gevolgen van de Eerste Wereldoorlog gaf de beweging wind in de zeilen, aangezien er nauwelijks nog schepen beschikbaar waren voor het transport van arbeiders. Daarbij kwam er kritiek vanuit de Indiase elite (grootgrondbezitters en zakenlieden), omdat zij door de contractarbeid veel arbeiders en klanten verloren. Tevens mobiliseerden allerlei vrouwenbewegingen zich onder leiding van Sarojini Naidu en Annie Besant, want in hun ogen zorgde contractarbeid voor een onfatsoenlijk leven en vele vrouwen zouden prostituee zijn geworden. De anticontractarbeid-groepen in India kregen veel steun vanuit de bevolking en onder druk van deze bewegingen stopte de Engelse koloniale regering in 1917 met de uitvoer van contractarbeiders. Vervolgens werd een paar jaar later in 1922 een verbod op contractarbeid vanuit India in de wet vastgelegd: de Emigration Act.

Als gevolg van de veranderingen in India kwam er een einde aan het rekruteringsstelsel van Indiase contractarbeiders voor Suriname. In 1924 werd bijvoorbeeld het emigratieagentschap voor de kolonie Suriname en het Surinamedepot in Calcutta opgeheven. Tevens werd in 1932 het Immigratiedepartement in Paramaribo door de Nederlandse koloniale overheid buiten dienst gesteld. Na de afschaffing van de contractarbeid in 1920 in Suriname brak voor de Hindostaanse immigranten en hun nakomelingen een nieuwe periode aan. Vanaf 1927 werden ze officieel Nederlandse onderdanen. De voormalige arbeiders waren voornamelijk actief in de kleinschalige landbouw, zoals rijstvelden, pluimvee of boomgaarden. Na de Tweede Wereldoorlog gingen ze ook politiek een rol spelen. Zo heeft Suriname intussen drie Hindostaanse presidenten gehad, met als meest recente president Chan Santokhi (2020-2025). ■

Suikermolen op de plantage Mariënborg. Twee Europese mannen in witte kleding kijken toe hoe een machine stengels rietsuiker door lokale werkers wordt bediend. Prentbriefkaart uit 1900-1910. Foto: Eugen Klein.

verder
lezen

Choennie, C. (2021). *Geschiedenis van de Hindostanen 1873-2015*. Sampreshan.

Elahi, J. & Gowricharn, R. (2023). *Ongezien, ongehoord: Hindostanen in de Nederlandse koloniale geschiedenis*. Walburg Pers.

Fokken, M. (2018). Beyond being koelies and kantráki: Constructing Hindostani identities in Suriname in the era of indenture, 1873-1921. Verloren.

Gowricharn, R. (2020). Miskend verleden: Hindostaanse boeren in Suriname 1880-1980. Verloren.

■ 'Contracttijd Hindostanen in Suriname 1873-1920', tinyurl.com/bdhvybbd. Artikel op Hindorama.com, een digitaal platform over Hindostaanse diaspora, politiek, cultuur en meer.

■ *De reis van de Indiërs* (2021). Documentaire waarin een nazaat de geschiedenis van de contractarbeiders onderzoekt, te zien via npn.nl/start.